

aden'e dönüş ya da tesettürün hikmetine dair

FUAT AYDIN

Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Konuya başlık olarak seçilen Aden kelimesi Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Âdem ve Havva'nın yaratıldıktan sonra konuldukları cennete/bahçeye verilen isimdir. Aden'le Kur'an'da on bir kere¹ geçen ve dünya hayatı sonrası mükâfat olarak vaat edilen Adn'ın harfleri ve telaffuzları arasındaki benzerliklere rağmen, aralarında, birincisinin bir mükâfat olmaksızın verilmiş olmasına karşın ikincisinin dünya hayatının iyiliklerine karşılık olması gibi temel bir farklılık vardır.

Hikmet kelimesi sözlükte adalet, hilm, ilim, nübüvet, Kur'an, vahiy, ilim, kitap, vahyedilen veya öğretilen bilgi, İncil, akıl, fıkıh, din, sebep, illet, doğru söz, kâmil akıl, yüce bilgi, ne olduğu anlaşılmayan sebep ve hakikat, ancak yüce Allah'ın bilebileceği şey, takva, vera, akıl, kavil ve fiilde isabet, tefekür fi emrillah ve itba-ı emir gibi anlamları ifade eder.²

İbn Abbas Kur'an'daki hikmeti, onun helâlini ve haramını, nâsîhini-mensûhunu bilmek olarak tefsir etmiştir.³

Cürcanî de hikmeti; beşerî takat ölçüsünde eşyanın hakikatini var oldukları şekilde anlamaya çalışan ilimdir.⁴ diye tarif eder ve onu ikiye ayırır: Sözlü hikmet, şeriat ve tarikat ilimleri. Sözlü olmayan hikmet; ulema-i rüsûmun gerektiği gibi bilemediği onlara zarar veren ya da onları helake götüren eşyanın sırlarıdır.⁵ Râğıb ise *Müfredat*'ında hikmeti, "gerçeği akıl ve bilgiyle bilmek" şeklinde tarif eder. Allah'a nispet edildiğinde "eşyayı bilmesi ve en mükemmel şekilde onu yaratması" anlamına gelen hikmet, insana nispet edildiğinde ise "varlıkları bilmesi ve hayırlı şeyler yapmasını" ifade eder.⁶ Felasife ve mutasavvifinin ortak olabileceği var oluşsal bir tanımlı ise şöyle yapılabilir:

Hikmet, vahyin yol göstericiliğinde insanoğlunun en meşru kalp ve zihin faaliyetidir. En bariz vasfı, insanı ilahî vahyin öğrettikleri ve haber verdikleriyle düşünmeye sevk etmesi, varlığın nihaî sorunlarını vahiy bağlamında ele almayı kaçınılmaz kılmasıdır.⁷ Yukarıda Râğıb'ın yaptığı tanımı da esas alarak daha basit ve iddiasız bir şekilde hikmet; Allah'ın hakîm sıfatının varlıklardaki yansımaları anlama gayreti olarak tanımlanabilir.⁸

Kur'an'da peygamberlerin öğrettikleri, peygamberlere öğretilen şeyler arasında sayılmakla⁹ ve belki de hikmetin en ulvisine onlar sahip olmakla birlikte hikmet, yalnız onlara has değildir. Derece itibarıyla onlarla kıyaslanamasa da ilahî bir kökene sahip olmanın bütün kültürlerde ve beşerî üretimlerde hikmet arayışları ve bunun sonunda ulaşılmış hikmetli bilgiler vardır. Bu yüzden de Müslümanlar kendilerinden önceki antik bilgi birikimini, "Hikmetli söz müminin yitiğidir. Nerede bulursa onu almaya daha layıktır."¹⁰ hadisinin de teşvikiyle, hikmet özelliği taşıdığına inandıklarını almakta tereddüt göstermemişlerdir.

Ulema yukarı da yapılan son tarihten hareketle İslâmî emir ve yasakların hikmet-i vücudunu bulma gayretine yönelik -az da olsa- çalışmalar yapmışlardır. Bu konuyla alakalı müstakil çalışmalar arasında belki de en önemlisi Şah Veliyyullah Dihlevî'nin *Hüccetullâhi'l-Bâliğa* adlı eseridir. Türkçe olarak yazılanlar arasında Süleyman Uludağ'ın *İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti*¹¹ adlı çalışması zikre değer olanlardır.

Bizim de burada yapmaya çalıştığımız bir emrin vaznediliş amacını/hikmetini anlamaya çalışma gayre-

tinden ibarettir. Böyle bir gayret yukarıda tarifi yapılan hikmet çerçevesine dâhildir. Bu çabayı, bir hüküm var ya da yok kılan illeti tespitten ayırmak gerekir. Hikmet, hiçbir zaman bir hükmün varlığına ya da yokluğuna temel teşkil etmez. Bizim anladığımız şey bizim anlayabildiğimiz şeydir. Bir başkası daha mantıklı bir şekilde meseleye başka bir açıklama getirebilir. Bu yüzden hikmet olarak kabul edilen hiçbir açıklama mutlak ve hikmeti tüketici olma iddiası taşıyamaz, taşıması gerekir.

Aden kelimesi Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Âdem ve Havva'nın yaratıldıktan sonra konuldukları cennete/bahçeye verilen isimdir. Aden'le Kur'an'da on bir kere¹ geçen ve dünya hayatı sonrası mükâfat olarak vaat edilen Adn'ın harfleri ve telaffuzları arasındaki benzerliklere rağmen, aralarında, birincisinin bir mükâfat olmaksızın verilmiş olmasına karşın ikincisinin dünya hayatının iyiliklerine karşılık olması gibi temel bir farklılık vardır.

Tesettürden maksadımız kadın ya da erkek ayırımı yapmaksızın genel olarak örtünmedir. Ancak bu söz telaffuz edildiğinde ilk akla gelenlerin kadınlar olmasından dolayı burada onların örtünmesine ağırlık verilecektir.

Aden'deki Hayat ve Örtünmenin Başlama Tarihi

İnsanın örtünmesinin tarihi, beşeriyetin tarihi kadar eskidir. Onun yeryüzü hayatından önce, semitik dinlerin kullandığı kavramlarla olmasa da bir cennet hayatı yaşadığı hususunda bütün geleneksel kültürler hemfikirdirler. Hem Kitab-ı Mukaddes¹² hem de Kur'an¹³ bunun açık delillerini ihtiva ederler. Bu iki kutsal metnin yanı sıra bir zamanlar yaşanmış olayların sembolik ifadesi olarak kabul edilen mitolojilerin tamamında da insanın ilk cennet hayatına göndermeler vardır. Aynı şekilde Eflatun'un ideler öğretisi de insanın yaşayıp kaybettiği eski bir hayatın hatıralarının yeniden hatırlanmasından ibarettir.

İlk cennet hayatında insanın varlığını devam ettirmesi için gereken her şeyi Allah onun emrine vermişti. Daha sonraki dünya hayatının tersine burada bunları elde etmek için herhangi bir gayret sarf etmesi gerekmiyordu. Bunları elde etmeye devam

edebilmesinin tek bir şartı vardı; o da “yasaklanan ağaç”tan yememesiydi.¹⁴

Bu hayat süresince insan çıplaktır.¹⁵ Bu, Kitab-ı Mukaddes’te açıkça ifade edilirken Kur’an’da dolaylı bir tarzda söylenir. Araf suresi 22. ayette, “Sözü geçen ağacın meyvesinden tadar tatmaz birden çıplaklıklarının farkına vardılar.” buyrulurken Tâha suresi 117’de (O has bahçe ki) orada acıkmaman ve kendini çıplak hissetmemen (lâfzî olarak, çıplak olmayacaksın) ve güneşin sıcaklığından etkilenmemen de sağlanmıştı.” denir. Esed, birinci ayeti göz önüne alarak “çıplak olmayacaksın” lâfzî ifadesini “çıplak hissetmemen” şekliyle tercüme eder. Böylece iki ayetin ortak noktaları, insanın cennetteki çıplaklığını ifade ettiği ortaya konulmuş olur. Ancak, birbirlerini erkek ve kadın olarak tanımalarına (“Dedik ki: “Ey Âdem, sen ve eşin cennette oturun...” “O’dur ki sizi bir tek nefisten yarattı, gönlü ısınсын diye ondan eşini var etti”¹⁶) ve çıplak olmalarına rağmen, cinsî farklılıklarının göstergeleri olan özelliklerinin ayırında değilmiş görünmektedirler.¹⁷ Yasak meyveden yediklerinde çıplaklıklarını fark eden Hz. Âdem ve

Hammurabi kanunlarında “İster evli kadınlar, isterse dul kadınlar veya Assur’lu kadınlar olsun, sokağa çıkarlarken başlarını açmamış olacaklardır. Başları açık olmayacaktır... (belki evin içinde?) örtünmeyecekler, yalnız sokağa çıkarken örtüneceklerdir.”

Havva, utanarak buldukları şeylerle, yapraklarla cinsel farklılıklarının göstergesi olan uzuvlarını örtmeye başladılar.¹⁸ Böylece yasak meyveyle insan ilişkilerine hayâ/utanma duygusu girmiş,¹⁹ hayâ duygusunun insan ilişkilerine girmesiyle de dünya hayatı/insanlık tarihi başlamış oldu. Hayâ ve hayat ilişkisini etimolojik olarak da göstermek mümkündür. Hayâ ve hayat kelimelerinin ikisi de aynı kök fiilden türeyen ancak masterları farklı olan iki kelimedir. Kök itibarıyla birbirleriyle bağlılıkları, olgu olarak da birbirlerinden ayrılmazlıklarını destekler görünmektedir.

Bu yüzden de insanın dünyaya indirilişinden önceki hayatını, şeklen insanî bir forma sahip olmasına rağmen, beşer tarihinin bir safhası saymak pek mümkün değildir. Çünkü beşerî tarih, beşerî özelliklerin tam

olarak yansıdığı yere, dünyaya inmeyle (hubut) başlar. Beşer tarihinin başlangıcı aynı zamanda onun örtünme tarihinin de başlangıç anıdır.

İslam’ın Başlangıç Anına Kadar Örtünme

Tarihe katılamamış ve bugün ilkel kavimler diye isimlendirilenler dışında örtünmeyen bir toplum hemen hemen yok gibidir. Örtünmenin asgarî ölçüde uygulandığı bu toplumlarda bile tam çıplaklık olmamıştır. Az da olsa mahrem yerlerinin örtünme çabası içinde oldukları açıktır. İlk insanların kalıntıları olarak elimizde bulunan mağara resimleri de bunu doğrular niteliktedir. Ancak bunların tarih öncesi durumun tam göstergesi olup olamayacakları da ayrı bir tartışma konusudur.

“Tarih çağlarında bu konuya dair elimizdeki veriler daha nettir. Hammurabi kanunlarında “İster evli kadınlar, isterse dul kadınlar veya Assur’lu kadınlar olsun, sokağa çıkarlarken başlarını açmamış olacaklardır. Adamın (beyin) kızları... ya bir şal, ya bir giysi veya bir *gulinu* (bir tür giysi) ile örtülü olmalıdır. Başları açık olmayacaktır... (belki evin içinde?) örtünmeyecekler, yalnız sokağa çıkarken örtüneceklerdir.”²⁰

İ.Ö. iki binli yıllarda Anadolu’daki Hititli kadınların giysileri ayak bileklerine kadar inen iki parça uzun elbise, başlarını örten sivri başlıklı bir mantodur.²¹

Önce Yunan,²² sonra Roma ve Rönesans’a kadar Avrupa toplumunun giyimine baktığımızda yukarıda verilen giyim özelliklerine yani, uzun kollu, bol ve genellikle başlıklı giyime uyduğunu görürüz.

Yahudilerde örtünmeye, özellikle de başı örtmeye dair herhangi bir emir bulunmamasına rağmen Kitab-ı Mukaddes döneminde kadınlar başlarını örterlerdi. IV. ve V. yüzyıllarda ise Yahudi kadınlarının tamamına yakınının saçları örtülüydü. Eğer bir kadın başını açarak sokakta yürüyecek olursa kocası çeyizini/mihrini ödemeksizin onu boşayabilirdi. Genç kızlar evlilik törenine kadar başlarını örtmek zorunda değillerdi. Ancak Sefardim²³ cemaatlerinde onlar da başlarını örterlerdi. Genel adet, erkeklerin bulunduğu yere ve kamusal alana örtülü çıkmaktı. Bu uygulama zamanla bütün Yahudi kadınları tarafından uygulanan bir âdet halini aldı.²⁴

Pavlus başını örten erkeği kınarken, başını örtmeyen kadının kendini küçük düşürdüğünden söz eder.²⁵

İslam öncesi Araplarda, dünyevî kirlerin sembolü olarak kabul ettikleri elbiseleri çıkartarak yapılan tavafın dışında²⁶ tam çıplaklıktan söz etmek mümkün değildir. Araplarda da başörtüsü kullanılırdı. Ancak, bu daha ziyade süs maksatlıydı. Örtünün iki ucu başın arkasına sarkıtılarak göğüsler açıkta bırakılırdı.²⁷

İslam'da Örtünme

İslam'da hem erkeklerin hem de kadınların örtünmesi esastır. Bu meselede erkek ve kadın örtüsünün keyfiyeti açısından bazı farklar olmasına rağmen, genel olarak örtünmenin gerekliliği üzerinde herkes ittifak halindedir. Bu husus açık nasslarla sabittir ve yoruma ihtimali yoktur.

Nur suresinin 31. ayetinde mümin kadınların başörtülerini göğüslerinin üzerine koymaları emredilirken, Ahzab suresi 59. ayette ise dışarıya çıkarken üzerlerine almaları gereken dışlık/dış elbisenin ne olduğu bildirilir.

Tam tarif edilmeyen ya da bilindiği için ayrıntılarıyla bildirilmeyen Kur'an'ın emri olan örtünme şekli Hz. Peygamber'den gelen hadislerle daha da netleşmektedir. Örtünmek için kullanılacak olan bu elbise buluğa eren kadının eli ve yüzü dışında bütün vücudunu örtecek²⁸ biçimde, vücut hatlarını gizleyecek kadar bol²⁹ ve altını göstermeyecek kadar kalın olması gerekmektedir.³⁰ Ayrıca, temiz olmalı ve kirli/şöhret elbisesi özelliği taşımamalı; erkek ve gayrimüslimlerin özel elbiselerine benzememelidir.³¹

Örtünmeden Maksat

Evimiz gibi giysimiz de bizi haricî tehlikelerden korur. Bu yüzden giysi için de ev tabirini kullanabiliriz. O, bizim ilk ve en özel evimizdir. Önce onun içinde sonra evin içinde yaşarsınız.³² Giysi insanın en az üç ihtiyacını karşılar: Birincisi soğuktan, sıcaktan, kardan ve yağmurdan korur. İkincisi iffet ve ar açısından yardımcı olur. Üçüncüsü, onu süsler, ona güzellik ve vakar verir.

Araf suresinde elbisenin indirilme sebebi olarak önce çirkin yerlerin örtülmesinin, sonra kendisiyle süslenilecek bir şey olduğunun bildirilmesinden, örtünmeden maksadın birincil olarak onun fiziksel işlevinden daha çok ahlakî işlevine önem verildiğinin açık bir delili olarak kabul edilebilir.³³ Bu yüzden bizim bundan sonra konuya yaklaşımımız onun fiziksel işlevinden daha çok ahlakî işleviyle alakalı olacaktır.

Bunlar söylenirken asıl konumuzu doğrudan ilgilendirmedikleri için değinmediğimiz, ancak bütün söyle-neceklerin esasını oluşturan, hiçbir zaman gözden ırak tutulmaması ve sürekli zihnin bir tarafını işgal etmesi gereken şey ise şudur: Giysi bizim benimsemişimiz değerlerin, mensubu bulunduğumuz hayat felsefesinin ayrılmaz bir parçası³⁴ olduğu gibi aynı zamanda onun sembolik bir ifadesidir de. Her elbise arkasında gizlediği şeylerin sembolik ifadesi olduğu gibi Müslümanların kıyafetleri de onların Müslüman olmalarının işareti/alametidir. Bunun yanı sıra, örtünmenin yerine getirdiği diğer temel işlevler arasında şunların da maksadımız açısından özellikle zikredilmesi gereklidir.

Yahudilerde örtünmeye, özellikle de baş örtmeye dair herhangi bir emir bulunmamasına rağmen Kitab-ı Mukaddes döneminde kadınlar başlarını örterlerdi. IV. ve V. yüzyıllarda ise Yahudi kadınlarının tamamına yakınının saçları örtülüydü. Eğer bir kadın başını açarak sokakta yürüyecek olursa kocası çeyizini/mihrini ödemeksizin onu boşayabilirdi. Genç kızlar evlilik törenine kadar başlarını örtmek zorunda değillerdi.

1. Cinsiyeti Setr

Örtünmekten birincil maksat cinsiyetin setr edilmesidir. Bu gizlemeyle beşerin insanlık tarafı öne çıkartılarak onun cinsiyeti arka plana itilir. Böylece insanî ilişkiler cinsiyet üzerine değil de insanlık üzerine temellendirilir. Allah Resulü'nün (a.s) giydikleri elbiseler cinsiyetlerini setr etmeyenleri "giyinik çıplaklar" olarak vasıflandırması ve bunların Allah'ın lanetine uğrayacaklarını ve cehennemlik olduklarını bildirmesi, örtünmeden maksadın ne olması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir. Hz. Ömer'in vücut hatlarını belli eden, bu yüzden de cinsiyeti setr etmediğini düşündüğü elbiseleri kadınların giymesini istemesinden, onun da elbiseden beklediğinin aynı şey olduğu çıkartılabilir.³⁵ Ahzab 59'daki "... Örtülerini üzerlerine alsınlar; onların tanınmaması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur." ifadesi genellikle "hür kadın oldukları ya da namuslu kadın olduklarının anlaşılması" olarak anlaşılmıştır. Ancak bu ayetten cinsiyeti setr eden ve bireyliği ön plana çıkaran elbiseler giyerek toplum hayatına çık-

manın incitilmeyi asgariye indireceğini anlamak da mümkündür.

Elbise anlamında kullanılan kelimeler de örtünmenin yukarıda ifade edilen hedefe matuf olduğunu teyit eder. Farsça'da elbise karşılığı kullanılan *Pûşeş* kelimesi, 'gizlemek, bakıştan uzaklaştırmak' anlamlarını ifade eder. Arapça'daki *libas*'ın kökü *le-be-se*'dir. Bu da "yanlışlıkla düşmek, bir başka şeyi aynı değerde tasavvur etmek ve bir şeyi bir diğer şeyin yerine almak" anlamındadır. *Libs* ise, "şüphe, zorluk ve vuzuhsuzluk" anlamındadır. Aynı kökten gelen *telbîs* ve *iblis* de aynı şekilde, "değiştirmek, başka bir şeyin yerini almak ve yanlışlıkla atmak" anlamına gelir. Bu köklerden türeyen *libas*, "Arapların zihninde bedeninin asıl şeklini bakışlardan uzak tutmak, bu şekli değiştirmek, onu başka bir şekle çevirmek,

İslam'da giysi bir taraftan cinsiyeti örterek onu geri plana iterken aynı zamanda cinsiyeti vurgulayan bir özelliğe sahiptir. Giysi kesin bir şekilde cinsiyet ikiliğini aksettirmelidir. Bu işlevi de özellikle kadında başörtüsü yerine getirmektedir. Örtü maddi olan cinsî göstergeleri gizlerken, cinsiyetin farklılığını tamamen sembolik bir tarzda elbiseyle ifade eder.

diğer bir şeyle aynı statüye dönüştürmek ve bedenini belirgin yanlarının belirginliğini ortadan kaldırmak anlamlarına aracılık eder.³⁶

İngilizce'de elbise anlamında kullanılan *Dress*'in kökü olan Latince *Directus*, doğrultmak, düzenlemek, hazırlamak, süslemek, süs yapmak gibi anlamlarının yanı sıra örtü ve örtünmek anlamlarına da gelir.³⁷

Fransızca'da giysinin karşılığı *Habit*'tir. *Habiter*, yer tutmak, iskân etmek ve ev tutmak; *Habitat* ise, ev anlamındadır. Tıpkı elbisenin cinsiyeti örterek, gizleyerek dış saldırı ve tecavüzlerden koruması gibi ev de yukarıda ifade edildiği gibi insanları dışarının tehlikelerinden koruyan, ona emniyet sağlayan bir mekândır.

2.Cinsiyet Farklılığını Vurgulamak

Geleneksel kültürlerin temel özelliklerinden biri farklılıkları vurgulamaktır. Elimizde bulunan geçmi-

şe ait görsel malzemeler, geçmişte kadın erkek giysilerinin farklı olduğunun en açık delilleridir. Giyim şeklinin farklılığı onları ifade için kullanılan kelimelere de yansımış; erkek ve kadın elbiseleri için farklı isimler kullanılmıştır.³⁸

İslam, Hz. Âdem'le başlayan geleneğin sahih bir ifadesi olduğunu özellikle vurgular. Kendisinin önceki peygamberlere gönderilenlerden kalanların doğruluklarını vurgulayan, yanlışlarını düzelten bir devamı olduğu hususu Kur'an'da önemli bir yer tutar.³⁹

İslam'da giysi bir taraftan cinsiyeti örterek onu geri plana iterken aynı zamanda cinsiyeti vurgulayan bir özelliğe sahiptir. Giysi kesin bir şekilde cinsiyet ikiliğini aksettirmelidir. Bu işlevi de özellikle kadında başörtüsü yerine getirmektedir. Örtü maddi olan cinsî göstergeleri gizlerken, cinsiyetin farklılığını tamamen sembolik bir tarzda elbiseyle ifade eder.⁴⁰ Bu yüzden de cinsiyetin göstergelerini gizlemeyen, onu teşhir eden şey elbise değil ikinci bir cilttir. Vücut hatlarını daha ilginç bir biçimde ortaya koyduğu ve daha tahrik edici hale getirdiği için bu tür bir elbise örtü özelliğini kaybeder ve bir aksesuara dönüşür.⁴¹

Elbiseler farklı cinsiyete mensup olmanın temel göstergesi kabul edildiğinden, Allah Resulü'nden gelen hadislerde cinsiyet farklılığını ortadan kaldıracak giysi şekillerine karşı kesin bir tavır vardır.⁴² Kadınlık dünyası ve erkeklik dünyası birbirinden kesin hatlarla ayrı ancak birbirini bütünleyen, tamamlayan iki dünyadır. Herkes kendisine Allah tarafından verilmiş olan rolün gereğini yerine getirmek zorundadır. Rollerin karıştırılması kaos ve karmaşayla sonuçlanır.

Elbisenin bu fonksiyonunu Allah'ı anlatırken kullandığımız bugün yaygın olarak tasavvuf erbabı tarafından kullanılan kavramlarla izah etmek istediğimizde bunu en iyi zahir batın ikilemiyle ifade etmek mümkündür. Giyinmekle cinsiyeti gerilere iterken, onu gizlerken/batın, kadına ya da erkeğe has elbiselerin giyilmesinin vurgulanmasıyla da kadınlığı-erkekliği öne çıkarır izhar eder, görünür kılar

Uniseks modasına yani, hem erkek hem de kadınlar tarafından giyilecek türden elbiselere, insanlar arasındaki bu farklılık vurgusunu ortadan kaldırmaya yönelik bir çaba olarak bakılabileceği⁴³ gibi, ona modernizmin her şeyi teke indirgeme çabasının bir yansıması olarak da bakılabilir.⁴⁴

3. Toplum Hayatına Katılımı Sağlama

Müslümanların toplumsal hayatına dışarıdan bakanların tamamına yakını İslam'ın kadınları eve mahkûm ederek, onları toplum hayatından tecrit ettiği kanaatini taşırlar. İslam'ın kendisinden değil, ancak farklı kültürlerden kaynaklanan ya da tek bir İslam anlayışının hâkim olması sonucu yaşanan olguları bizatihi İslam olarak algılanması bu yargının oluşmasının temel sebeplerinden biridir. Hz. Peygamber zamanında savaflara kadınların katılmaları, buralarda hasta bakıcı olarak görev yapmaları, Hz. Ömer zamanında hisbe⁴⁵ teşkilatında çalışan kadınların bulunması vb. uygulamalar tarihen yaşanan ve baskın olan uygulamaların gölgesinde kalmış; bunlar esas alınarak daha iyi hale getirilmesi gerekirken durum daha gerilere götürülmüştür.

Oysa insan, hayatını toplumsal olarak sürdürmek zorunda olan, bizatihi bunu gerçekleştirmek için yaratılan bir varlıktır. İnsan kelimesinin bir görüşe göre "ünsiyet" kökünden gelmesi, sükûn ve rahat bulması için karı koca halinde yaratılması onun bu özelliğini yansıtan ilahî emareler olarak değerlendirilmesi gerekir. İnsanın ontolojik gelişimini toplum içinde kemale erdirmesi esastır. Robinson Crusoe'u ya da Hayy b. Yekzan örnekleri ancak kurgu romanların konusu olabilirler. Bu yüzden de ister kadın isterse erkek olsun toplumsal hayata katılırken cinselliklerini evlerinde bırakmaları gerekir. Cinselliklerini bir tutku, bir takıntı olarak yanında taşımayan özgür insanlar olarak, üzerlerine düşen görevi yerine getirmek için toplum hayatına katılırlar.⁴⁶ Bu da ancak örtünmeyle gerçekleştirilebilir. Örtünmeyle ancak beşerin insanlık vasfı her türlü ek tanıtm aracından soyutlanmış olarak ön plana çıkar. Bununla Müslüman kadın, toplumsal hayat içinde etkin, üretici ve yapıcı bir hale gelir. "Bu yüzden de İslamî örtü, kadının tutsaklığının bir göstergesi değil, toplumsal yaşam içerisinde bir birey olarak rahat hareket etmesini gerekli hale getiren özgürlüğü sağlamaktadır ona."⁴⁷ Bu yüzden de giysi ve örtü insanı köleleştiren değil, özgürlüğünü kazandıran enstrümanlardan biridir.

4. Aden'deki Hayatı Yeryüzünde Yeniden Kurmak

İnsanların ilk cenneti yeniden yaşamaları mümkün değildir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi, orası bir lütuf eseri Allah'ın insana verdiği bir yerdir. Yeryüzüne indirilen insan artık bu cennette değil, iyi

amellerinin karşılığı olarak Allah tarafından vaat edilen ahiretteki cennetlerde yaşayabilir.

Tesettürle insanlar, bir anlamda Aden'deki hayatı yeniden yaşarlar. Yani birbirlerinin kadın ve erkek olduklarının farkında olarak, ancak avret yerlerini örttükleri için de utanmaksızın beşerî ilişkilerini devam ettirirler. Allah'ın emirleri ve yasakları bu hayatın yeryüzünde yaşanılabilme şartlarını oluşturmaya yöneliktir. Bu emir ve yasakların oluşturmadığı ortamlarda Aden'ler yaşanamaz. Tıpkı, dünyevî şartlar göz önüne alınmaksızın oluşturulan cennete özgü 'sınıfsız toplum' ideallerinin gerçekleşme imkânı olmadığı gibi.

Batı Düşüncesinde Örtünme ve Amacı

Modern kopuşla birlikte insanların insaniyetlerinden ziyade özellikle cinsî farklılıkları ön plana çıkartılarak bunlar vurgulanmaya çalışılmıştır. Modern dünyanın giyim tarzı, örtünmeyi, her iki cinsin cinsel uzuvlarını ön plana çıkartacak bir şekle dönüştürmüştür. Elbise onu örten ve gizleyen evi değil, onu sarıp sarmalayan ikinci bir derisidir. Artık muhatabının ilk andan itibaren göze çarpan tarafı onun beşerî tarafı değil, cinsiyetinin farklı olmasıdır. Bu yüzden de modern hayat tarzının bir sembolü/temsilcisi olarak Batı, insanlığı arka plana itmiş, onun yerine cinsiyeti ön plana çıkarmıştır.

"Bu yüzden de İslamî örtü, kadının tutsaklığının bir göstergesi değil, toplumsal yaşam içerisinde bir birey olarak rahat hareket etmesini gerekli hale getiren özgürlüğü sağlamaktadır ona." Bu yüzden de giysi ve örtü insanı köleleştiren değil, özgürlüğünü kazandıran enstrümanlardan biridir.

Eğer Batı medeniyetini diğer geçmiş medeniyetlerden ayırıcı vasıf nedir diye bir soru sorulacak olsa, verilecek en doğru cevap ve belki onu en iyi tanımlayacak olanı, onun varlıkları ayırıma tabi tutması ve bunların arasına -akıl hocaları, kartezyen mantığın kurucusu Descartes'in ruh madde ayırımında yaptığı gibi- aşılmaz duvarlar koymasındır. Birliği, aynı kökten gelmiş olmayı, evrensel uyumu, her şeyi parçalamış, var olan dengeyi her yerde bozmuş ve elinde sahil bilgiyi temsil eden bir kaynağa sahip olmadığı

için de bozulan bu dengeyi neye göre ve yeniden nasıl kuracağını bilememektedir.

Sonuç

Örtünme ve vazediliş sebebine/hikmetine mütevazı bir katkı denemesi olan bu sesli düşünmenin son cümleleri olarak şunlar söylenebilir: Sahih bir kaynaktan gelmiş olmalarına rağmen, bilgilerinin otantikliğini koruma başarısını gösteremeyen Batı medeniyetinin değer boyutunu oluşturan Yahudilik ve Hıristiyanlık, örtünme hususunda umuma yönelik emirlerin uygulanmasında ısrarlı davranmamış ve bu emirleri belli kişilere -rahibeler gibi- hasretmek zorunda kalmıştır. Oysa İslam, hem bilgilerinin sahilliği hem de onları korumadaki başarısı sebebiyle, örtünmeye yönelik emirleri hususunda ısrarını sürdürmüştür. Bu ısrarıdır ki onu, aynı kaynaktan geldiği kardeşleri olan Hıristiyanlık ve Yahudiliğin yapmadığını yapma gücünü göstermiş; inananları tarafından da bu emirler günlük hayatta pratize edilerek -bütün aksi iddialara rağmen- kadının ya da erkeğin cinselliğini arka plana itmiş, onun insanlığını ön plana çıkartma hedefini/dünya öncesi hayatı -Aden'i- gerçekleştirmenin hâlâ mümkün olduğunu ortaya koymuştur. ■

dipnotlar

- ¹ Tevbe 9/72; Ra'd 13/23; Nahl 16/31; Kehf 18/31; Meryem 19/61; Tahâ 20/76 ve Kur'an'daki diğer yerler için bkz. Fuad Abdulbâki, "adn" el-Mu'cemu'l-Müfchres li'Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1984, s. 449.
- ² Asım Efendi, Kâmus, IV, 244, bsk. yer ve tarihi yok; verilen bu anlamlardan bir kısmının daha detaylı açıklaması ve bu anlamlar üzerine bina edilen hikmet tanımları için bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat, İstanbul, 1974, II, 915-929; Y. Vehbi Yavuz, Sebep-İllet-Hikmet Açısından Kur'an Hükümlerine Bir Bakış (Tebliğ), s. 5.
- ³ Hamdi Yazır, a.g.e., IV, 928.
- ⁴ Cürcanî, et-Tarifât, s. 91.
- ⁵ Cürcanî, a.g.e.,
- ⁶ Râğip el-İsfehânî, el-Müfredât fi Garibu'l-Kur'ân, thk. Zabpt. Muhammed Seyyid Geylânî, Dâru'l-ma'rife, Beyrut-Lübnan, trs. s. 127-28. Krş. Yaşar Nuri Öztürk, Kur'an'ın Temel Kavramları, s. 183-84.
- ⁷ Ali Bulaç, İslam Düşüncesinde Din-Felsefe/Akıl-Vahiy İlişkisi, s. 45.
- ⁸ Hikmet tanımları için bkz. Hamdi Yazır, a.g.e., a.g.y.; Süleyman Uludağ, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, TDV. Yayınları, Ankara, 1989, s. 11-12.
- ⁹ "Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek..." Bakara 2/129.

Ayrıca bkz. Bakara 2/151; Al-i İmran 3/164; Cuma' 62/2. "Allah ona (İsa'ya) yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek", Al-i İmran 3/48; ayrıca krş. Maide 5/110; Lokman 31/12; Nisa 4/54.

- ¹⁰ "Hikmet" hadisi sahih değil, fakat zayıf bir hadis olmasına rağmen, "İslâm'ın Hz. Adem'den başlayan geleneğinin sahih bir temsilcisi olduğu, dolayısıyla da her yerde az da olsa bu gelenekten kırıntıların bulunabileceği" genel ilkesine aykırı olmadığı için farklı versiyonlarıyla birlikte büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Hadis hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Mehmet Özşenel, "Hikmet Hadisi Üzerine Bir İnceleme", Divân, 1996/2, s. 201-206.
- ¹¹ Süleyman Uludağ, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, TDV. Yayınları, Ankara, 1989.
- ¹² "Ve Rab yerin toprağından adamı yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi; ve adam yaşayan can oldu. (..)Ve Rab Allah adamı aldı, baksın ve onu korusun diye Aden bahçesine koydu". Tekvin 2/7, 15
- ¹³ "Biz: Ey Adem! Sen ve eşin beraberce cennete yerleşin, dedik". Bakara 2/35.
- ¹⁴ Bakara 2/35; Tekvin 2/17.
- ¹⁵ Tekvin 2/2 krş..Araf 7/22.
- ¹⁶ Tekvin 2/2/-23; Nisa 4/1; Araf 7/189; Zümer 39/6; Mücadele 58/1.
- ¹⁷ Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, III, 327. Taha 20/118'deki "çıplak olmayacaksınız" ifadesiyle Hz. Adem ile Havva'nın ancak yasağı çiğneyip de gözden düştükten sonra 'çıplaklığının farkında olduklarını' söyleyen 121. ayetteki ifade göz önünde bulundurulursa, 'çıplak olmayacaksınız' sözünün mantıken, insanın herhangi bir giysi taşımadığı halde çıplaklığını hissetmediği ya da çıplaklığının farkında olmadığı ilkel safiyet dönemini ifade eden manevî bir anlamla yüklü olduğu rahatlıkla söylenebilir. Escd, Kur'an Mesajı, II, 642.
- ¹⁸ Tekvin3/6-7; Araf 7/22; Tâha 20/22.
- ¹⁹ Ümit Meriç, "Sosyolojik Açıdan Kılık Kıyafet ve İslam'da Örtünme", s. 35.
- ²⁰ Mebrure Tosun-Kadriye Yalvaç, Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı, T.T.K Yayınları, Ankara, 1989, s. 252.
- ²¹ A. Muhibbe Darga, Eski Anadolu'da Kadın, İ.Ü., s. 85.
- ²² Yunanlılardan bize kadar gelen ve sayıları oldukça fazla olan çıplak kadın ve erkek heykellerini o zamanın toplum hayatının bir yansıması olarak ele almak yanıltıcı olur. Yunanlılarda asıl olan bedendir. İyi bir beden iyi bir ruhla zorunlu olarak birbirlerine bağlıdır. Bedende görülmeyen bir ruh güzelliği tasavvuru onlarda yoktur. Çıplak bedenlerin yarışması bizatihi bir sanat haline gelmiştir. Bedenin sanatsal güzelliği onun başarısı ya da güçlü oluşundan daha büyüktür. Heykeltraşların birincil hedefleri Tanrıların ve kahramanların heykellerini yapmaktır. Bu heykeller aynı zamanda dinsel amaçlı yapıtlardır. Bu tanrı ve tanrı heykelleri idealize edilirler. Bedensel modeller de çıplak olarak yarışlara katılan sporcular oldukları için tanrı ve tanrıçalar bu şekilde tasvir edilirler, yoksa bütün toplum bu şekilde giyindiği için değil. Sporcuların çıplak koşmalarını ise Tanrılar adına düzenlenen yarışmalarda dünyevî kirlere bulaşmış elbiselerin çıkartılarak, yeryüzüne ilk gelişte olduğu gibi günahsız bir şekilde koşma arzusu olarak kabul etmek mümkündür. Greek View of Life, s. 140,142, 215, 217.
- ²³ Yahudiler iki gruba ayrılırlar: Sefardimler ve Aşkenazimler.

Sefaridim grubu, eski çağlardan beri İspanya'da (İbrancesi Se-farad) yaşayan Yahudilerin soyundan gelmektedir. Aşkenazim bugün Yahudi denildiğinde kastedilenlerdir. Arthur Koestler, Onuncu Kabile, çev. Belkis Çorakçı, Say Yayınları, İstanbul, 1993, s. 223-24.

- ²⁴ M. Y, "Head Cover", E.J, IIX, 6.
- ²⁵ Pavlus, Korintlilere I, 11/2-16. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın başörtüsüne bakışı ve bizim kısaca değindiğimiz bu konu hakkında daha detaylı bilgiler için bkz. Mehmet Görmez, "İlahî Dinlere Göre Başörtüsü", İslâmiyât, IV, 2, 19-33.
- ²⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I, II-1, 2147.
- ²⁷ Muhammed Esed, Kuran Mesajı, II, 713.
- ²⁸ Ebu Davud, Libas 31(h.no: 4104)
- ²⁹ Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, V, 137-138.
- ³⁰ Müslim, Libas 125, Cennet, 52; Muvatta, Libas, 7; Ahmed b. Hanbel, III, 356, 440.
- ³¹ İsmail Lütü Çakan, "Sünnette Giyim Kuşam ve Örtünme", 59-60; Faruk Beşer, Fıkıh Penceresinden Sosyal Hayatımız II, s. 80-82.
- ³² Ali Haddadadil, Çıplaklık Kültürü ve Kültürel Çıplaklık, Türkçesi, Sabah Kara, Kitap, s. 8.
- ³³ Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, tr. Heyet, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, II, 25.
- ³⁴ Erol Güngör, Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik, Ötügen Yayınları, İstanbul, s. 82.
- ³⁵ Faruk Beşer, Fıkıh Penceresinden Sosyal Hayatımız II, s. 80-81'den naklen, Beyhaki, II, 234-35; Mabsût, X, 155.
- ³⁶ Haddadadil, a.g.e., s. 51 Ayrıca Farsça'daki, "Puşiden'in "örtmek", "gizlemek" anlamı için bkz. Ziya Şükün, Farsça-Türkçe Lûgat, Gencine Güftâr Ferhengi Ziya, MEB. İstanbul, 1984, I, 508.
- ³⁷ Haddadadil, a.g.e., s. 50-52.
- ³⁸ Darga, Eski Anadolu'da Kadın, s. 86
- ³⁹ "Bu Kur'an, ancak kendinden öncekilerin doğrulanması ve o Kitab'ın açıklanmasıdır." Yunus 10/37. "... ancak kendisinden öncekilerin doğrulanması, her şeyin açıklanması." Yusuf 12/111. "Kitap'ta sana vahyettiğimiz, kendinden öncekini doğrulayan gerçektir." Fâtır 35/31. "O, dini doğru tutun, onda tefrikaya düşmeyin, diye dinden hem Nuh'a tavsiye ettiğini, hem sana vahyeylediğimizi, hem İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi sizin için de şeriat yaptı." Şuarâ 26/13; "Şüphesiz yok ki, o (Kur'an) daha evvelkilerin kitaplarında da vardır." Şuarâ 26/96. "(Habibim), sana da hak olarak kitabı (Kur'an'ı) -kendinden evvelki kitab(lar)ı tasdik edici ve ona karşı bir şahid olmak üzere- gönderdik. O halde (bütün ehl-i kitap) aralarında Allah'ın sana indirdiği ile hükmet, sana gelen hakikatten (dönüp de) onların heva (ve heves)lerine uyma" Mâide 5/48.
- ⁴⁰ Meriç. a.t.,s. 37-38.
- ⁴¹ Cihan Aktaş, Sistem İçinde Kadın, Beyan Yayınları, İstanbul, 1988, s. 168.
- ⁴² Muhammed ibn Ca'fer: Resûlullah (s.a.v), "kendisini başkasına benzetenlere lanet etti". Buhârî, Libas 61. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Libas 27; Tirmizî, Edeb 34; İbn Mace, Nikah 22; Ahmed b. Hanbel, I, 254, 330, 339; II, 200, 287, 289. Askalanî, Taberi'nin bu hadis hakkındaki yorumunun şöyle olduğunu

nakleder: "Burada kastedilen mana, erkeklerin kadınlara has elbise/giyisi ve ziynet hususunda onlara ve kadınların da aynı konuda erkeklere benzemeye çalışması, caiz değildir". Askalanî, Fethü'l-Bârî şerh-i sahih-i Buhârî, Daru'l-ma'rife, Beyrut, X, 332 vd. İbn Abbas şöyle dedi: Resûlullah, erkeklerden kendini kadınlara benzetenlere ve kadınlardan kendini erkeklere benzetenlere lanet etti. Ve "onları evlerinizden çıkarın" dedi. İbn Abbas, Nebi (s.a.v) falanı ve Ömer falanı çıkardı, dedi. Buhârî Libas 62. Ayrıca bkz.. Buhârî Hudud, 33; Ebû Dâvûd, Libas 28; Edeb 53; Tirmizî Edeb 35; İbn Mâce, Nikah 22; Dârimî İsti'zan 31; Ahmet ibn Hanbel, I, 225, 254, 339; II, 81, 287, 325; Askalanî, a.g.e., X, 333-34.; İsmail Lütü Çakan, "Sünnette Giyim-Kuşam ve Örtünme", İslâm'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, (Tartışmalı İlmi Toplantı), İsav, İstanbul, 1987, s.56-58.

⁴³ Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, Moda ve Zihniyet

⁴⁴ Modernizmin temel özelliklerinden biri de, onun tekelci yapısıdır. Bu yüzden de farklılıklara tahammülü yoktur ve onları ortadan kaldırmaktadır. Bu siyasî anlamda ifadesini demokratizasyonda, kültürel olarak batı kültürünün/amerikan kültürünün dünyaya hakim kılınmasında, sonuç olarak farklılıkların ortadan kaldırılmasında, cinsel çeşitlilik bağlamında kadın erkek ayırımının ortadan kaldırılması ve cinsiyetsizliğin/tek bir cins indirgememin (lezbiyenliğin) meşru kabul edilmesinde, tarihte tek ve doğrusal bir akışın yanı sıra, doğrusal ve evrimci bir tarih anlayışında ve bilimsel anlayışta pozitivist bilim anlayışında bulur. Demokrasi anlayışının farklı cihetlerden çıkarmalarına yönelik eleştiriler vardır. Ancak yukarıda zikredilen yaklaşımların yapılarındaki yapılan eleştiriler için bkz René Guenon'un kitapları; ayrıca modernlik anlayışları ve eleştirileri için bkz. Alan Touraine, Modernliğin Eleştirisi, çev. Hülya Tufan, YKY, İstanbul, 1994; Anthony Giddens, Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı, İstanbul, 1994; Modern bilgi anlayışı ve eleştirileri için bkz. Bilgi, Bilim ve İslam I-II, İsav, İlim Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1992'deki konuyla ilgili tebliğler; Post-Modern Teori, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul. Modernliğin neligi ve İslam-modernlik ilişkileri ve müslümanların modernliğe bakışlarında dair bkz. Bilgi ve Hikmet dergisinin Güz-1993/4; Güz-1994/8; Yaz-1994/7; Kış-1995/6 sayılarındaki ilgili yazılar.

⁴⁵ İbn Teymiye, Hisbe,; Yusuf Ziya Kavakçı, Hisbe teşkilatı, bunlardan kadınlar hakkında bilgi verilecek

⁴⁶ Aktaş, a.g.e., s. 168.

⁴⁷ Aktaş, a.g.e., s.161.